

2133/32

Podává spisovatel.
U. K. PRAHA

PROF. DR. JAROMÍR ČELAKOVSKÝ:

O STŘEDOVĚKÉM

RADNÍM ZŘÍZENÍ MĚSTSKÉM

V NĚMECKU.

(OTISK Z ČASOPISU ČESKÉHO MUSEA 1904.)

NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISKEM "NIE" V PRAZE.

PROF. DR. JAROMÍR ČELAKOVSKÝ:

O STŘEDOVĚKEM
RADNÍM ZŘÍZENÍ MĚSTSKÉM
V NĚMECKU.

(OTISK Z ČASOPISU ČESKÉHO MUSEA 1904.)

Janek.

NAKLADEM VLASTNÍM. — TISKEM »UNIE« V PRAZE.

Ve zřízení svobodně volených rad po městech došla svobodná ústava městská ve všech takoráž vzdělaných zemích evropských konečného výrazu, a poněvadž zřízení městské v zemích našich českých podle cizího vzoru a pomocí cizích přistěhovalců, zejména německých, bylo zavedeno, jest přirozeně důležitou pro nás otázkou, jakým způsobem a v jakých formách radní zřízení městské v Německu samém vzniklo a dále se vyvíjelo.

Z přechetných zpráv o vývoji tohoto zřízení v německých městech plyne očividně, že vývoj jeho nedál se vesměs současně ani jednostejně, nýbrž že se při něm značná *rozmanitost* vyskytuje, třebas spolupůsobily při něm společné *obecné síly*, směřující k politické a hospodářské emancipaci živlu městského. Příčinu rozmanitosti sluší hledati v středověkém partikularismu vůbec, jenž ve zřízeních veřejných převládal a jenž i na vytváření se ústavy městské závažně působil, jakož i v *různostránných vlivech a vzorech* při tomto vytváření směrodatných. Kromě toho mnohé ústavy veřejné, byť i pod cizím vlivem a dle cizího vzoru zavedené, obdržíjí vůbec přece jenom na domácí půdě zvláštní *místní ráz*, stávající se součástí národního práva veřejného. Tak jest tomu i s ústavou radní v Němcích, o níž sotva lze pochybovati, že se vyvíjela pod mocným nárazem ideí a snah, jež během XII. století ze zemí románských a nizo-zemských, kde hnutí městské nejprve stanulo u vítězné mety, i do Němec se přenesly. Ústava radní německých měst vykazuje proto podobnost základních ideí a forem s municipálním zřízením zahraničním; na druhé straně ale má také zvláštnosti, jež jenom vlivem místních ústavních a společenských poměrů dají se vysvětliti. Jedním slovem zřízení románská a germánská, jak i mnozí němečtí badatelé uznávají, srostla na půdě městské do sebe. Ústava městská v Německu stala se ústavem *národně smíšeným* a očividně mylný je náhled mnohých německých učenců, jakoby toliko z germánských základů byla se vyvinula.

¹⁾ Článek tento jest ukázkou z většího pojednání, které autor právě v druhém vydání „Pověšecných českých dějin právních“ str. 396 násl. (příloha V) uveřejňuje a v němž z přechetné literatury snesl doklady k tvrzením v textu obsaženým. Odkazujeme proto každého, koho podrobnosti zajímají, k spisu samému, jež zde citujeme D. P.

Středověká korporativní organisace měst v Němcích neudržela se sice z dob římských, jak za to někteří měli, ale ona jest povýtečně *napodobením ústavy konsulární a komunální*, jak se na jihu a západu Evropy byla dříve vyvinula. Pod vlivem této ústavy staly se obce městské i v Němcích samosprávnými korporacemi veřejnými, jež při shromážděných a volbách uznávaly *zásadu většiny* jakožto projev vůle hromadné osobnosti a jež dávaly se zastupovati rok co rok *volenými repraesentanty*, což se i ve středověku označovalo jako »mos romanus«. Základní rysy této organisace jsou tedy původu románského a byly v Němcích teprve recipovány.

Sluší spatřovati důkaz toho ovšem i v *pojmenování a kompetenci* orgánů městských po cizím způsobu, ve *snahách po neodvislém postavení* těchto orgánův tímže směrem, jakým se dříve v cizině snahy ty byly projevíly, a hlavně v té okolnosti, že v Němcích ke konstituování a organisaci obcí městských došlo *později*, nežli v sousedních zemích jihozápadních. I výklad tohoto zjevu je jednoduchý. Německo stálo se sousedními zeměmi v živých politických a obchodních stycích, jež činily možno, aby i mocné hnutí po svobodě městské do něho se rozšířilo. Románští a Flanderští kupci, s kterými se v německých městech setkáváme, byli zajisté horlivými šířiteli nových ideí a němečtí kupci a živnostníci byli jich učenlivými učni. Na konstituování přísežných obcí městských a na dobývání jim samosprávy a svobody měl pak vůbec hlavní účastenství pohyblivý živel kupecký (mercatores), jenž styky obchodní prostředkoval a jenž tvořil jádro prvních přistěhovalcův a zakladatelů aspoň předních měst. Rovněž i vojenský a úřednický živel (ministerium, milites, officiales), jenž měl příležitost na taženích a cestách do Italie a Francie seznati způsob tamějšího života městského, přestával býti nepřitelem autonomie měst, jakmile seznal možnost státí se v nich součástí patriciátu.

Tím vším vysvětluje se recepce románské idey městské, již jasně dokazují mnohé *názvy obcí i orgánův obecních*, jako communitates, communia, universitates, civitates, conjuraciones, consules, senatores, duumviri, magistratus, decuriones, communia consilia, jurati, s nimiž se v německých městech setkáváme a jež patrně z románských zemí byly převzaty. Dokazuje recepci tu dále okolnost, že tito městští repraesentanti snaží se býti úředníky veřejného práva a nikoli zřizenci vrchnostenskými a že za tím účelem volí si také náčelníky, kteří stojí v čele obcí městských. Dokazují recepci tu i mnohé vedlejší okolnosti. Odstupující zástupcové městští zůstávají leckde čestnými členy zastupitelstev městských jako honorati v kuriích římských, soudnictví v mno-

hých městech nalézají se dosti dlouho v rukou samosoudců (judices) s místní a kausální jurisdikcí; v Bernu dospěli synové měšťanští skládají ve smyslu ustanovení míru kostnického r. 1183 s městy lombardskými uzavřeného přísahu věrnosti císaři, aby měšťané obdrželi právo svobodně voliti radu, v Řezně purkmistr nabývá postavení podesty lombardských měst, má být volen z rytířstva mimo město usedlého. Magdeburské právo ještě ve XIV. století mluví o konšelech uznává při nich tradici římskou,¹⁾ a tak podobně i v ostatním ústrojí německých měst možno nalézt množství živlů románských, při čemž je pravděpodobno, že i *církev*, zachovávajíc tradici římskou příkladem svých zřízení tuto recepci aspoň nepřímo podporovala.

Kdežto pak zřízení konsulární jakožto výraz vyšší míry neodvislosti městské a projev sebevědomí občanského přichází v italských městech už v druhé polovici XI. století a v jihofrancouzských městech v l. 1125—1136, podává listina císaře Fridricha Barbarossy Tridentu r. 1182 vydaná důkaz, že města v říši německé *neměla tehdy ještě konšelův svobodně volených* a že císař považoval konsulát za neslučitelný s panstvím biskupským nad nimi.²⁾ Zachované pak vůbec skoupé zprávy o zástupcích městských v Němcích z doby před r. 1183³⁾ ukazují sice k tomu, že na jihozápadě Německa se daly pokusy k utvoření městských obcí přísežných neb mírových a že se v nich vyskytují vedle vrchnostenských úředníkův, soudcův a kmetů též zástupcové obcí, ale zároveň, že postavení těchto zástupců bylo ještě dosti nejisto a působnost jich dosti neustálena. Týkala se hlavně udržení míru a policie na tržišti a ve městě a teprve pozvolna jiných záležitostí veřejných; kdežto vlastní vláda nad městem a soud nad jeho obyvatelstvem zůstávaly ještě větším dílem v rukou pánů měst a jich úředníků. Nasvědčují tomu tehdejší názvy zástupců obecních (conjuratores, jurati pacis, jurati), při jichž zavádění působil asi vliv měst jak italských, tak i severofrancouzských a flanderských, kde pojmenování těch během XII. století se užívalo, ač ne vždy ve stejném smyslu. Znamenají tam časem členy přísežných jednot, tedy jistý druh spiklenců, ale záhy také zástupce

¹⁾ Srov. D. P. str. 507, 511, 522, 529, 534, 537 a 546. — ²⁾ Pravit císař: „Statuimus, ut Tridentina civitas consulibus perpetuo careat et sub episcopi sui gubernacione imperio fidelis et devota consistat, sicut et alie regni Theutonici civitates ordinate dinoscuntur“ (Schwind und Dopsch, Ausgewählte Urkunden str. 17). — ³⁾ Přicházejí pouze *jurati* ve Fleimsu r. 1111, *conjuratores fori* ve Freiburgu r. 1120, *magistri civium* a *richerzeche* v Kolíně po r. 1149, *conjurati* v Hagenavě 1164, *nostri consules* v Medebachu r. 1165 a *jurati* ve Freiburgu Üchtlandském r. 1178.

obecní, *měšťany přísežné*, kteří jak obci, tak i vrchnosti se přísahou zavazují k plnění podmínek, jež s nimi byly ujednány. Název a zároveň nevalná působnost těchto juratů budí pak ovšem mnohem menší odpor při vrchnostech, nežli pojmenování *konšelů*, jež znamenalo samostatnou vládu městskou.

Od uzavření míru kostnického r. 1183 i v jihozápadním Německu začíná měšťanstvo zejména v biskupských městech zaváděti si hojněji zřízení radní, zároveň ale množí se odpor vrchností a zákazy zřizovati a obnovovati rady bez jich souhlasu. Zřizuje se v l. 1185 až 1190 rada v *Basileji*; přicházejí consules neb consilium 1188 v *Lubeku*, 1189 v *Hamburce*, brzy na to v *Bremách*, *Soestu* a *Brunšviku*, 1198 v *Špýrech* a v *Lippstadtu*, 1198—1201 v *Štrasburku*, 1208 ve *Verdunu*, 1215 v *Kostnici*, *Wormsu* a *Stendalu*, 1216 v *Kolíně nad Rýnem*, 1218 v *Bernu*, 1219 v *Mohuči* a *Řezně* a 1226 v *Kolmaru*.¹⁾ Kromě toho povolují se císařem roku 1184 městu *Cambray* jurati pacis, kteří také v *Metách* r. 1212—1220 přicházejí, a jimž příbuzní jsou sex idonei cives v *Emži* r. 1212, viginti quatuor cives r. 1221 ve *Vidni* a 1227 v Saském *Freiberku*, jakož i cives jurati r. 1232 v *Esslingen*.²⁾

Povolovaná těmto přísežným měšťanům jurisdikce ve věcech rušení míru a statut dávala jim teprve možnost rozšiřovati svou moc na úkor orgánů vrchnostenských a domáhati se mocnějšího postavení, jaké jinde vymohli si už před tím konšelé městští. Proto záhy vyskytují se případy, kde jurati začínají se zváti consules, ač páni měst dlouho nepřátelsky se k tomu chovají, jakož vůbec o nějaké přízní k městskému hnutí toliko v malé míře při některých z nich v této době lze mluvit.

Docházíť naopak na časté zákazy rad, jež bez svolení duchovních vrchností byly zřízeny. Tak potlačují se rady už r. 1182 v *Tridentu*, 1208 v *městech istrijských*, 1214 v *Štrasburku*, 1218 v *Basileji*, v tutéž asi dobu v *Kolíně nad Rýnem*, 1226 v *městech burgundských*, 1230 v *Lutichu* a *Wormsu*, až konečně nálezem Wormským z r. 1231 a ediktem Ravenským z r. 1232 byla obecně uznána zásada, že rady a úřady městské toliko se svolením biskupův a zajisté i jiných pánů měst mají se zřizovati a obnovovati a že zástupcové městští mají pánům svým přísahou věrnosti býti zavázáni.

Zákazy a předpisy těmi bylo sice svobodné hnutí městské v Německu ve svém rozmachu zadrženo, nikoli ale zasta-

¹⁾ Srov. D. P. str. 511—517, 519, 523, 525—528, 532 a 549. —

²⁾ Srov. D. P. str. 516, 525, 535, 539 a 549.

veno. Spory císaře Fridricha II. s kurií a nastalé pak interregnum, za kterého města mohla vcházeti v jednoty na uhájení svých práv, jakož i stále očividnější prospěchy pánů městských z prospívání měst vedly k tomu, že od té doby radní zřízení jako symbol emancipace městské netoliko v starších městech nabývalo pevnější půdy, nýbrž že krok za krokem zavádělo se i ve vnitřním Německu po příkladu měst porýnských a podunajských a také zajisté za spolupůsobení přistěhovalců z těchto měst.

Marně kladli obecnému tomuto hnutí odpor někteří duchovní pánové měst, jako arcibiskupové Trevirští, Kolínští, Solnohradští, biskupové Řezenští, Pasovští atd. Marně pojímala nejednu vrchnost a jich zřízence stále ještě hrůza před pouhými jmény *consules*, *senatores*, *communitates* a *conjuraciones* jakoby revolučními hesly a názvy pro zřízení republikánská, takže měšťanům leckde bylo se spokojovati i s méně význačnými pojmenováními pro své zástupce (jako: *cives jurati*, *consiliarii*, *sapientes*, *rectores*, *pares*, *justiciarii*, *scabini*, snad i *judices*), aneb aspoň s kompromisními názvy: *consules jurati* neb *consules et jurati*. Marně některé krajiny hornaté (na př. alpské), městskému životu méně přístupné, zůstávaly vůbec pozadu za duchem času. Emancipace městská, vyjádřená v repraesentativním systému radním, dále pokračovala, a kdekoli a kdykoli města chtěla osvědčiti svobodné své postavení, užívala sebevědomých názvů: *consules*, *senatores*, *ratlute*, *radū*.

Mnozí světští zeměpánové, zakládající nová města a chtějící sobě opatřiti pro ně obyvatele ze starých měst a tím rozmnožiti vlastní důchody, šli ochotně s obecným proudem. Jich příkladu následovali konečně i císařové v říšských městech, postupující výsostná svá práva nad nimi kus po kuse obcem městským, ovšem když jim vydatně vypomáhaly v časté peněžní tísní, a současně i většina biskupských měst stávala se *svobodnými*, buď tak, že se dostala přímo pod říši anebo že obmezila práva biskupů na nejmenší míru.¹⁾

¹⁾ Postup zavádění zřízení radního znázorňují data, jež se nám o prvním vyskytování jeho v městech německých po r. 1232 zachovala. Přicházejí *consules* neb *jurati* r. 1233 v Terstu, 1240 v Dortmundě, 1244 v Magdeburce a rak. Haimburku, 1255 v Ulmě, 1256 v Norimberce a Altenburce, 1257 v Augsburku, 1258 v Halle, 1261 ve Vratislavi, 1266 ve Frankfurtě, 1270 v Lipsku a Tulu, 1277 v Novém m. Vídeňském, 1279 v Landshutu, 1284 v Drážďanech a Lubně, 1289 v Mnichově, 1296 v Budišíně, 1298 v Zhořelci, 1299 v Perně, 1303 v Treviru, 1308 v Radgoně, 1316 v Míšni, 1324 v Bamberce a teprve r. 1481 v Solnohradě. Ovšem mohly rady někde ve městech před zjištěnými roky býti zavedeny, celkem ale léta zde uvedená zajisté postup emancipace městské správně naznačují.

Poměr vrchností k obcem městským jevil se zejména při obnovování rad. Města, která domohla se toho, že mohla svobodně voliti si zástupce, kteří přísahali toliko obci, nejsouce přísahou vrchnosti zavázáni, stala se opravdu svobodnými.¹⁾ Zástupcové jich měli obyčejně působnost netoliko v obecních, nýbrž i soudních záležitostech a vykonávajíce vládu ve městě a majíce vyslanými svými vliv i na veřejné záležitosti zvali se skoro vesměs consules neb senatores. Naproti tomu města, nad kterými vrchnost udržela sobě právo míti větší neb menší vliv na obsazování rady a kde nově dosazení členové rady skládali jí přísahu věrnosti, zůstávala ovšem v podřízeném k nim postavení a podřízenost ta časem i v samém názvu zástupců městských se zračila.

Jako pak zřízení rad ukazuje na cizí vlivy a objasňuje nám postup emancipace městské, tak jest tomu i s objevením se v čele obcí a rad samosprávných náčelníků, *purkmistrů* (zv. *magistri civium*, *m. consulum*, *proconsules*, *consules*, *duumviri*), kteří zatlačují vrchnostenské náměstky z jich postavení a kteří v Němcích rovněž později přicházejí, nežli v zemích sousedních. Do vydání ediktu Ravenského r. 1232, který také zakazoval, aby voleni byli *magistri civium* bez svolení biskupů, známe purkmistry toliko v Kolíně nad Rýnem a Soestu v druhé pol. XII. stol., a v Štrasburku a Wormsu po r. 1214 a jich počet *dvou* může býti jakousi reminiscencí na římské duumviry. Naproti tomu obyčej voliti toliko *jediného* purkmistra, jenž po r. 1232 větším dílem v německých městech nastal, dá se spíše uvésti v souvislost se zřízením úřadu italského podesty, který už r. 1216 v Terstu přichází a o jehož podobnosti s hodností purkmistrovskou v Řezně už jsme se zmínili.²⁾ Větším dílem volí se purkmistr *na rok obcí*³⁾ neb *radou* a toliko ojediněle vyskytují se případy, kde konšelé sami se po měsících střídají v úřadě purkmistrovském.⁴⁾

¹⁾ Svobodného postavení takového domohla se na př. města od roku 1216 Kolín nad R., 1218 Bern, 1233 Terst, 1244 Mohuč, zajisté Lubek, Hamburk, Bremy, Augspurk a Řezno ve XIII. stol., Špýry a Norimberk ve XIV. století, částečně i Magdeburk. V Pasově pokoušeli se marně r. 1298 „habere consules a civibus electos more regaliū civitatum“. — ²⁾ Nacházíme *purkmistry* (*magistri civium* neb *consulum*) r. 1243 v Řezně, 1248 v Zhořburku (4 consules), 1252 v Bremách (proconsules), 1266 v Augsburku (duumviri), 1274 v Cáchách, 1284 ve Vídni, 1286 v Novém m. Vídeňském, 1292 v Lipsku a Drážďanech, 1293 v Ulmu, 1294 v Magdeburce (proconsules), 1296 v Kolmaru a Budišíně, 1297 v Tulnu, 1298 v Zhořelci, 1299 v Perně, 1301 v Kostnici, 1313 ve Frankfurtě, 1318 v Altenburce, 1337 v Basileji, 1407 v Tridentu, 1433 v Judenburce, 1441 v Štýrském Hradci a 1481 v Solnohradě. — ³⁾ Tak v Řezně r. 1243, v Esslingen 1286 a ve Vídni od r. 1396. — ⁴⁾ Tak v Štrasburku v době interregna, v Kolmaru r. 1296, ve Frankfurtě od r. 1332 a ve Vratislavi po r. 1326.

Pokud se konečně hledí ku *počtu členů rad městských*, panovala v tom ohledu velká nestejnost, způsobená také tím, že obce mocí práva statutárního o tom rozhodovaly aneb od vrchnosti výsad nabývaly, že mohou počet členů rad měniti,¹⁾ jakož i tím, že menší měšťanstvo a řemeslnictvo začalo se záhy domáhati zvláštního zastoupení v radách. Celkem ale byl dosti obvyklý počet konšelů neb juratů *dvanácte*, při čemž někde purkmistr v to počítán. V menších městech, kde platilo právo Magdeburské, počítalo se asi obyčejně k pěti konšelům sedm kmetů jakožto členů rady. Ovšem na počátku vývoje radního byl počet obecních repraesentantů menší;²⁾ kdežto později ve větších městech se množil, až i počtu 24 dosahoval, ano časem i přesahoval.³⁾

Avšak při vývoji radního zřízení v Němcích netoliko cizí vlivy, nýbrž i *místní zařízení domácího původu* spolupůsobily. V čem ale sluší spatřovati působení těchto germánských živlův neb základů? Po našem mínění v první řadě třeba uvést *vrchnostenský nebo dvorský systém* domácího německého původu, jenž při vývoji tom padal velice na váhu. Nikoli v tom smyslu, že by rady městské byly se vyvinuly snad z rad vrchnostenských anebo dle jich vzoru, jak tomu někteří chtějí. K tomu se na př. rady biskupův ani složením ani působností svou nehodily. Ale v tom smyslu, že mnozí pánové měst — zejména biskupové — dosti dlouho na členy rad chtěli pohlížeti jako na své úředníky neb zřízení, jichž existence na jich milosti má býti závislá, kteří od nich na úřad musí býti dosazováni neb aspoň v něm potvrzováni a kteří jim také přísahou mají býti zavázáni. Dokladem toho edikt Ravenský a vše, co předcházelo i následovalo. Biskup Tridentský na př. zrušiv konsulát donutil zástupce městské, aby zasedali v jeho paláci; biskup Wormský potlačiv svobodné zřízení radní, vyhradil si r. 1233 předsednictví v radě na něm závislé; podobně kníže Ratiborský účastnil se od r. 1299 sezení rady a jiní pánové měst úmyslně užívali pro členy rady výrazu consilarii. Kromě toho *úředníci vrchnostensští* (advocati, burgravii, praepositi, sculteti, judices) a s nimi *kmeté* (scabini, jurisperiti) v některých částech Německa, pocházejíce větším dílem z doby před-

¹⁾ Tak v Štrasburku po r. 1214, v Bonnu 1285, v Kolině nad R. 1258 a ve Vídni 1278. — ²⁾ Přicházejí r. 1186 dva consules v Kopru, dva neb tři consules v Terstu, sedm neb osm v Tridentu, 1212 šest přísežných v Emži, 1244 čtyři v Haimburgu atd. — ³⁾ Tak r. 1212 nacházíme v Metách 13 juratos pacis, 1332 v Norimberce 13 consules (vedle 13 scabinů); 1258 v Kolině nad R. 13 neb 15, před r. 1238 ve Wormsu 15, 1291 v Esslingen 18, tolikéž v Rezně ve XIV. stol. a v Drážďanech do r. 1887, 20 ve Vídni r. 1278 a 24 v obou Freiburcích r. 1120 a 1178, v Lubeku 1188, ve Vídni 1221, ve Freiberce 1227 a v Mohuči 1244.

komunální a jsouce vrchnostmi trvale dosazeni jako přisedící a nálezci soudů městských, byli dlouho překážkou vzniku svobodné organisace městské. Hlavně proti nim vedlo měšťanstvo dlouholetý zápas za svobodná zřízení svá a teprve po dlouhém zápolení podařilo se mu tyto orgány vrchnostenské v jich působnosti obmeziti aneb se jich vůbec pozbatiti. Ústavní dějiny městské ve středověku nejsou vlastně ničím jiným, nežli ustavičným bojem městských obcí a jich zástupců proti těmto orgánům vrchnostenským, kteří naopak se o to přičiňovali, aby i rady nabyly povahu jim spřízněnou.

Zápas ten dá se stopovati, pravíme, i na *ústavě kmetců*, jež se zřízením radním měla mnohou podobnost. Kmeté byli pány měst doživotně ustanovováni z rodin patricijských a o jich původně vrchnostenské povaze nelze pochybovati. Ovšem přicházejí toliko v obvodu kmene franského a saského a nemohou se za instituci všenněmeckou a také ne za pouze německou považovati. Postupem času nabývali povahy smíšené: vrchnostenské a obecní. Domohlif se už před zřízením rad vlivu na záležitosti obecní, sami obsazovali místa, jež se po některém z nich uprázdnila, aneb aspoň činili vrchnosti návrhy na obsazení těchto míst. Po vzniku rad dostávali se leckde do podřízeného k nim postavení a jak to s sebou nesl zmíněný *mos romanus*, bývali tu i tam s konšely a také za jich spolupůsobení každého roku obnovení. Kromě toho rady odjímaly jim konání soudní moci ve věcech nesporných a trestních a také někde jich sobě přivtělovaly, takže kompetence rad v takovýchto městech nelišila se valně od působnosti rad v oněch městech, kde nebylo vůbec kmetův a kde následkem toho konšelé neb přísežní mohli sobě pozvolna snáze zjednati právo vynášeti nálezky na soudě městském. Když pak v některých městech na jedné straně rady podléhaly vlivu vrchnostenskému a na druhé straně kmeté nabývali povahy též obecní, tu tam nastalo jakési zblížení těchto různorodých orgánů, jež se z počátku v rukou starousedlého měšťanstva nalézaly. Naproti tomu případy, kde kmeté, jichž počet býval obyčejně dvanácte neb sedm, byli by se proměnili trvale v rady městské a kde by tedy rady bývaly měly původ svůj v ústavě kmetců a tím v organisaci dvorské, budou asi velmi řídké.¹⁾ Ovšem ve městech, kde nebylo kmetův a kde vrchnostenští soudcové konali moc soudní, používajíce při tom součinnosti předních měšťanů (*meliores cives, denominati*), rady během času vymohly si trvalou působnost i ve věcech soudních a ohledem na tuto činnost zvali se členové jich tu i tam také *kmety* (*scabini, schöffen*).

¹⁾ Tvrdí se tak o Cáchách a Esslingen.

Netoliko ale domácí *živly vrchnostenské*, nýbrž i *lidové* měly vliv na vývoj ústavy radní, a třeba nelze souhlasiti s míněním, že by přednostové gild neb občinných společenstev neb obcí vesnických nebo přisedící soudů tržních byli se proměnili v obecní orgány městské, tedy přece nelze pochybovati o tom, že ve městech při samém konstituování a pak i organisování obcí městských musily spolupůsobiti jakési svazky neb jednoty městských osadníků, většinou svobodných trhovců, jež zejména v *trhových osadách*, z kterých kde města pozvolna byla vznikla, měly ráz přísežných neb mírových jednot, a že také na další vývoj městské organisace měly závažný vliv i asociace na německé půdě povstalé, ať z vlastního počínu neb za účastenství vrchnosti, a ať podle cizího vzoru či nic. Nelze míti za to, že by ve středověku vrchnostenský princip byl mohl v právním životě kteréhokoli národa v Evropě míti tak velký význam, aby byl docela potlačil zřízení samosprávná neb svobodná hnutí associační, a proto i v Němcích, kde vlády a vrchnosti nepopíratelně mnohem déle velkých práv podržely nad městy, nežli v zemích románských, přece rostoucí vzdělání a blahobyt přirozeně musily záhy vyvolati touhu po zřízeních zabezpečujících samosprávu a svobodu osoby i majetku. Bohužel zůstává v tom ohledu význam *kupeckých gild* nevyjasněn; ale o tvoření se svazů měšťanských, jež původně měly povahu pouhých společností neb společenstev, nežli se přetvořily v korporace veřejnoprávné, jakými se byly pozvolna staly všude obce městské ve smyslu římského práva, jakož i o úsilí jednot živnostenských, gild a cechů na přetvoření ústavy městské vypravují dějiny skoro všech větších německých měst.

Kdežto na počátku ústavních dějin městských tvořili obec městskou hlavně svobodní držitelové pozemkův a trhovci, kteří hleděli ostatní obyvatelstvo městské pod svou právomoc na místě moci vrchnostenské dostati; kdežto tito původní měšťané někde společně s ministeriály stáli v čele zápasu za svobody městské a vymohli si pokojnou neb i násilnou cestou svobodnou volbu obecních zástupců, kterou sami vykonávali¹⁾; následkem kompromissů s vrchnostmi uzavíraných dovedly užší kruhy zámožnějších měšťanů zmocniti se na čas ve mnoha městech obecní správy vykonáváním rozhodujícího vlivu na obsazování rady a zavésti tak zv. *patricijský regiment*. Dálal se obnova rady pomocí volenců volených většinou odstupující radou anebo

¹⁾ Mínění *Heilovo*, Die deutschen Städte str. 92, že rada *nikde* se nevolila přímo měšťanstvem, máme za nesprávné. Doklady na volbu rady měšťany nacházíme v Tridentu, Terstu, v obou Freiburgách (simplices burgenses), v Mohuči, v Bonnu, v Kolíně, v Bremách, Augsburgu, Rezně, Norimberce, Vídni, Lipsku, Budišíně, Lubij a Kamenci.

rada dostavši se do rukou patricijských sama rok co rok se obnovovala, volíc své nástupce anebo zůstávala dokonce doživotně v úřadě, obsazujíc toliko uprázdněná místa ko-optací¹⁾. Někde vyvinul se také systém několika (tří neb čtyř) rad, které postupně v úřadě se střídaly, při čemž členové jich doživotně v úřadě zůstávali a zasedající rada na uprázdněná místa nové členy dosazovala.²⁾ Forma rady původně dosti demokratická změnila se takto v aristokratickou a poněvadž vliv vrchnosti na obsazování rad, když zůstávaly v týchž rukou, byl značně omezen, ano i vyloučen, mluvilo se v kruzích staroměstských časem o »svobodné volbě« rady, ačkoli obec městská stala se vlastně ještě výlučnějším společenstvem měšťanským, nežli tomu bylo na počátku.

Co se vlivu vrchnosti na obnovu rad týče, byla města říšská čím dále tím svobodnější vůči císaři a města svobodná vůči biskupům, kdežto v městech zeměpánů páni tito podrželi větší neb menší vliv na obsazování rad.

Od konce XIII. století ve mnohých městech patricijská forma vlády městské přetvořuje se opět ve směru demokratickém následkem úsilí cechů, jež se domáhají účasti svých zvolenců na obecní správě. Spravující se heslem: »nic o nás bez nás« hledí si opatřiti právo dávat souhlas k statutům a daním a míti zastoupení v radě městské neb aspoň v *širší radě obecní* (consilium generale, magnum, majus, communitas civitatis), kterou rady jsou nuceny v zájmu »malé obce« svolávat. I zde příklad románských a flanderských měst působil. Formy zastoupení a vlivu řemeslnictva jsou nestejně. Někde dosahují řemeslníci neb zástupci cechů zastoupení v radě městské, ale tak, že *většinu* v radě podržují *starousedlí měšťané*.³⁾ Ve Vídni dostává se r. 1396 řemeslníkům *poměrného zastoupení* a podobně v některých městech slezských.

V Mohuči r. 1332 a některých městech slezsko-lužických dochází ke kompromissu, mocí kterého *polovice rady* přenechává se cechům. V některých městech spokojuje se menší měšťanstvo a řemeslnictvo s tím, že se mu přiznává *většina*

¹⁾ Případy, kde odstupující rada volí nástupce buď sama neb pomocí volenců, přicházejí 1244 ve Wormsu, 1262 v Kolíně nad R., 1263 v Štrasburku, 1278 ve Vídni, 1291 v Augsbuřku, 1295 v Magdeburce, 1299 v Ratiboru, 1307 ve Freiberce, 1327 ve Vratislavi, 1337 v Basileji, 1353 v Lehnici, 1373 v Zhořelci, 1387 v Drážďanech, 1407 v Tridentu, 1511 v Kamenci atd. V Lubeku asi nejdříve příkrý patricijský systém zavládl. — ²⁾ Tak v Lipsku od r. 1316, v Kolíně nad R. 1341, ve Vratislavi 1343, též v Drážďanech. — ³⁾ Tak r. 1291 v Esslingen, po r. 1293 v Magdeburce, 1327 v Ulmu, 1332 v Bremách, 1337 v Basileji, 1342 v Kostnici, 1348 v Norimberce, 1366 v Koblenci, 1389 ve Vratislavi a 1 08 v Kamenci.

v širší radě, jež vedle denominátů neb starších obecních (*seniores cives*, členů předešlých rad atd.) anebo na jich místě se zřizuje a jež si osobuje právo dávatí svolení ke všem důležitějším snesením rady.¹⁾

Konečně dochází někde k zavedení *cechovního regimentu*, při němž živl řemeslnický dosahuje většiny v užší i širší radě a zmocňuje se vlády nad městem trvale neb na čas, dopřáváje starousedlým měšťanům a kupcům jenom potud zastoupení, pokud tvoří též cechy neb gildy.²⁾

Účastenství živlu cechovního na vládě městské ve městech, zejména říšských a svobodných, nemělo za následek ani obnovení aristokratické formy vlády jako v Itálii, ani zavedení poručnického systému nad městy jako ve Francii. Tomuto systému podlehla v Němcích namnoze toliko města zeměpanská.

A tak vidíme, že Německo sice zavedlo svobodnou ústavu městskou později, nežli v zemích románských, a že ji zavedlo nepopíratelně podle jich vzoru, ale že za to dovedlo si ji déle udržeti, a jest obecně známo i bylo by třeba mnoha slov, kdyby mělo podrobně býti vyličen, jaké nesmírné zásluhy zjednálo sobě svobodné měšťanstvo majíc v čele volené repraesentanty o politický, kulturní a hospodářský pokrok německého národa.

¹⁾ Tak r. 1262 v Kolině nad R., 1291 v Augsburku, 1330 v Rezně, 1356 ve Vídni, do r. 1389 ve Vratislavi, 1470 v Drážďanech, podobně v Lubij a Kamenci tak zv. *vorrath*. — ²⁾ Cechovní regiment zaveden r. 1330 v Magdeburce, 1348 v Norimberce (na krátko), 1368 a 1383 v Augsburku (trvale), 1396 v Kolině nad R. a 1418 na dvě léta ve Vratislavi.